

વિરહ દ્વારકાંદાસ ઘોટાલાલ

૨૩૫૮

શેઠ દ્વારકાંદાસ ઘોટાલાલ વિરહ

રચનાર તથા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
ભક્ત સોની ઘોટાલાલ કીશોરદાસ.
મુ. પટલાદ.

અમદાવાદમાં

શ્રી જૈન વિધાનિજય પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં,
શા. ચુનીલાલ અમદાવાદે છાપ્યો.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૬૯.

સને ૧૯૧૩.

કીંમત રૂ. ૦-૦-૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી સાહિત્ય સભા

૪૩૫૮

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કાપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૩૫૮

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દ્વારકાંદાસ ડોરનાભપિર

વિષય ૬ : ૪

પ્રસ્તાવના.

રા. રા. શેઠ દવારકાદાસ છોટાલાલ વીરહ નામનું પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખવાની શરૂઆતમાં જણાવવું જોઈએ કે આપણા આર્ય દેશની ઉન્નતિનો મુખ્ય આધાર સ્વદેશ ભક્તો પ્રેમી વીર નરરત્નો પર રહેલા છે. જે નર રત્નો તન, મન, ધનથી પુરા પરીશ્રમ કરી સ્વદેશની ઉન્નતિ ઇચ્છી, સ્વધર્મ સંત સાધુની સેવામાં તથા કલ્યાણ કરવામાંજ સર્વદા ઉત્સાહ ધરાવી રહ્યા છે. તથા જે જનો દેશીઓનું શ્રેય કરવામાંજ પોતાનું હિત લગાડી રહ્યા છે. સ્વદેશની ઉન્નતી અને સંપત્તી કેવા કેવા સતકાર્યો કરવાથી જય પામે છે. તથા કેવા પ્રકારની ઉંચ ફેળવણી આપવાથી સ્વદેશવાસીઓ પોતાનું તથા પોતાના સ્વદેશનું હિત સમજી શુભ કીર્તીવાન થાયછે. તથા જેના શુભ વિચારો અને તર્ક વિતર્કમાં જેનું મન, તન, અહોનિશ આર્ય દેશનું હિત કરવામાં આનંદથી જોડાયેલું છે. તથા આપણા આર્ય દેશનું ઉત્કર્ષ અમુક અમુક સતકાર્યોમાં સમાયેલું છે. તેવા નરરત્નો પ્રેમભાવ, મમતા-એ જ સ્નેહ ભાવ ઉત્પન્ન થઈ તેમનો શુદ્ધ શરણ અને સત્ય વચન પર તેમનો અપૂર્વ સંભાવીક વિશ્વાસ અને દૃઢભાવના બંધાયેલ છે.

લી૦ કર્તા.

શેઠ દવારકાંદાસ ધોટાલાલ વિરહ.

દોહરો.

જગકર્તા ઓ ઇશ્વરા, રચીયા સર્વ સંસાર;
ખોડે ખેલ આ ખલકમાં, સરજ્યા તે નર નાર. ૧
માથે દુખ મુવાતાળું, કોણ રંક કોણ રાજ;
કાળ શીર કોખી રહ્યો, જેમ તેતરપર બાજ. ૨
કમળ વાડી પુષ્પતણી, ખીલે ને ફરમાય;
તેવો પણ આ ખેલ છે, કોઈ આવે કોઈ જાય. ૩
સંવત ઝોગણી અગનોતરે, રૂડો છે પોસ માસ;
એકાદશી ને રવીવાર છે, ત્રણ વાગતાં ખાસ. ૪
કાળે ક્યાંથી ઘેરીયો, શેઠ દવારકાંદાસ;
સગાકુટુંબને છોડીને, વૈકુંઠ કીધો વાસ. ૫
રૂદન કરે નર નારીઓ, આલે આંસુ ધાર;
શેઠ લોકને બહુ થયો, ક્યાંથી આવ્યો કાળ. ૬

શુભ સસરા છે નાગજી, પુત્ર તે ત્યાં હાલ;
 હીરાભાઈ ને શીવલાલ, રૂવે થઈ બંડાલ. ૭
 નારણભાઈ ત્યાં આવીયા, માને કાકા સમાન;
 સમક્ષ ત્યાં આવી રહ્યા, કરાવ્યાં પુનઃદાન. ૮
 મીત્રમંડળ કુટુંબના, સગા મળી સર્વ સાથ;
 ત્રસ્ટી નીમ્યા જે ઘડી, શેઠે જાતો જાત. ૯
 રાત દીન રહેતા સહી, શાણુ ન અળગા એક;
 હાહ્યા શાણુ ગુણો ઘણા, અતી જાણે વીવેક. ૧૦
 ઘણા માયાળુ જાણીને, હીરાલાલ મુલઅંદ;
 ધર્મ કાર્ય કીયા ખર્ચ, સમજાવ્યાં તે દંત. ૧૧

લેખરે ઉતારે રાજ ભરથરી—એ રાગ.

સ્વર્ગવાસી ધયા શેઠજી, દારિકાંદાસ ન મજી;
 જ્ઞાતિ નાગર વાણીયા, પેટલાદ છે ગામજી. સ્વર્ગ. ૧
 પોસ શુદ્ધી એકાદશી, રૂઠો છે રવીવારજી;
 દિવસના ત્રણ વાગતાં, થયો શેઠનો કાળજી. સ્વર્ગ. ૨
 સગારે છોડી કુટુંબનાં, ગયા સ્વર્ગ દ્વારજી;
 હીરારે મોતીની હીમ ટેકરી, મુંબાઈ શહેરનાં બજારજી
 સ્વર્ગ. ૩

ત્યારે થકી ધન મેળવ્યું, કીધો વેકુંઠમાં વાસજી;
ધન જેની માત તાતને, લીધી જગમાં સાબાસજી.

સ્વર્ગ. ૪

ધર્મનો સ્થાન તુટી પડ્યો, કરતાં ધર્મનાં કાજજી;
દયારે દાન ને દીનતા, અભિમાન કાધું તાજજી. સ્વર્ગ ૫
નાગર કુવાની પોળનાં, લક્ષ્મી નારાયણ ધામજી;
પ્રતિષ્ઠા કરાડી પાવનદયા ધામજી અસ્થાન દામજી સ્વર્ગ.

વેદ સળેરે વિદ્યાર્થી, પાઠશાળાનું ધામજી;
શિક્ષણ સરસ ને સમીપ, બહીષ્કાર નામજી. સ્વર્ગ. ૭

ધર્મશાળા હનુમાનમાં, સેનાઈ પ્રમાદ થાયજી.
પતવાસી બ્રહ્મબાળકો, પાઠશાળામાં જાયજી. સ્વર્ગ ૮

મોહાટા કાપડના વેંચપારમાં, ધન્ય મળવું અપારજી;
ધર્મદા રૂપવાલી સંગ, એકદી તાતજી. સ્વર્ગ. ૯

સંત મધુની મેલા માટે, સત્કાર લાયકજી.
પુરવ સવને પુને કરે, નાગર નાજીડ એળખાયજી.

સ્વર્ગ. ૧૦

સલીતની દેશી.

અરર હાયરે આ શુંરે થયું, અમૂલ્ય રત્ન કયાં ઉડીરે ગયું

દ્વારકાં દાસ શેઠ કયાં ગયા, ઉરતણા ઉડા વિચારતો રહ્યા.
 વિરહ વિયોગી જોતાં ના જડે, રૂઢન સતહીન ચોધાર જળા પડે;
 આશરો આપતા આશા ઘણો હતી, વીખરાય વાયરે હુંશ
 રહી જાયો.

અરે દૈવ્ય તને ન આવીરે દયા, સદગૃહસ્થ એ કયાં ના નીરે ગયા;
 આહતો હતો પ્રીતે કામ આપને, મુંબાર્ધ શહેરમાં ઓળખ
 ખાવિયો મુંબો.

વડીલખંધુ બ્રાત પુર્વભવમાં હશે, જતાં જરા વીચાર ના કર્યો કશે.
 કીધા મુને રોડે સમય ક'વા, ખેડ થઈ નીરાગ શોક ધ'વા.

ગામ ખંભાતવાળા દોટાલાલ મુળગંદભાર્ધ જેને
 નાનપણથી જ શેઠનો સારો સમાગમ તથા કામ તરીકે
 બાપ પ્રતાં આદે માનતા, તેમજ શેઠ પણ તનમનથી
 ભાવ ધરી ભત્રીજા તનીકે માનતા તથા તેમ રહ્યા, શાળા,
 શુદ્ધ ગુરૂવાળા ગુણી પવીત્ર જાણી પ્રસ્ટી નીમાયલા
 જેણે પોતાની નાની ઉમંથી સારી કોરતી મેળવેલી તથા
 ખાસ પોતાની દેશી નાટક કંપનીમાં જસ પામેલા તથા
 ઘણાક અધીકારીઓ તથા સદગૃહસ્થોએ માન આપેલું
 તથા પોતાની દુકાનો ચાલે છે તથા સારા કાપડ તથા
 મુંબાર્ધ તથા ઘી મલી શકે છે.

અંતરલાલિકા

એક પાસે જોતાં તેમનું નામ આવશે.
કાયા જીવને કહે છે રે,—એ રાગ.

છોટાલાલ કહેતેરે, પીતા મુળગાંદ બાઈ.
ટાળા શહે ના દુખનેરે, પુત્ર કે પીતરામ.
લાખ કોક ખરચતાંરે, અચવાની નહીં ભારી;
લક્ષ્મણ સંભારેરે, અંતે લેશે ઉગારી.
મુનસાફરેહતું ટાળુંરે, ફરી ફરી નવ મલતું;
રટતાં રામનં જાઈરે, મટાટે ચીત ભમતું.
ચતુભુજને ચાલતાંરે, મોટે ઉર અધારું;
નમન નાથને કરનારે, થાશે નમનું સાફું.
ભાવે ભુદર ભજતાં રે, મંગલ તર્વ દુર થાશે
પલાજ એ છે મોટોરે, તે જગત સાળાસે

રાગ રાસડો.

કાળનો કોપ છે ભારીરે, રોતાં ઘણાં નરને નાતીરે. (૨)

પેટલાદ ગામના નાગર વાણીયા, પોટાલાલ છે નામ;
તેમના પુત્ર દ્વારકાંદાસ કહીયે, રહેતા મુંબાઈ ઠામ;

થયો રાગ દુઃખાકારીરે. રોતાં ઘણા.

૧

નવીને જુની તિરીયા તમારી, દીવાળીબા સુરજ નામ;

ડાકટર વૈદની દવા કરાવી, દીધાં ઝાઝાં હામ;

ખચાવા ના જડી ખારીરે, રેતાં ઘણાં. ૨

ભત્રીજા તરીકે છે ભાગીદાર, નારજીભાઈ છે નામ;

ખુટીની ખુટી ના જડે ખોળી, દીલગીર થઈ હાર્યા હામ;

ગયા ઘણા હીમત હારીરે રોતાં ઘણાં. ૩

દાસના સસરા નાગજી કહીયે, તેડાવ્યા હતા તે ઠામ;

તેમના પુત્ર ખંને કહીયે, હીરાભાઈ, સીવલાલ નામ;

દીધા તેમ આજ્ઞાઓ પાળીરે- રોતાં ઘણાં. ૪

ત્રસ્ટીયો નીમેદા શેઠ હેમચંદ્રી ધારણા હતી જે મન;

ધર્મ કાંચને ઘર નાખી, અમળવ્યા તે દન;

ધુસી લોડો ભરાયા ગારીરે રોતાં ઘણાં. ૫

મુનમ ખુદાખાદાસજી કહીયે, રેતા ચંધારાં નીર;

શેઠ વિગોળી આ શું કીધું, કેન જુગે રાખું ધીર;

ઘણા દીન આજ્ઞાઓ પાળીરે રોતાં ઘણાં. ૬

પેટલાદ શહેરનાં તારે આંખ, મરણની બાણી વાત;

સગાં વહાણાં કુટુંબ નાતીલા, કરતા આંસુવાત;

થયા ભયભીત ત્યાં ભારીરે રોતાં ઘણાં. ૭

ભઈજીભાઈ બધું તમારા, પુત્ર તેના જેઠાલાલ;

દાસતું અત્યુ શેઠ બાણી, બની ગયા બેહાલ;

ક્રિયા ખરચ નાત સુધારીરે રોતાં ઘણાં. ૮

દાસના સાળા હરીભાઈ, બાણી મરણની વાત;

ચોધારાં આંસુ રડતા લાગ્યા, થયો ઘણો ઉતપાત;
 ગયા ઘણા હીમત હારીરે. રોતાં ઘણાં ૯
 દાસના સગા પુલય'દજ કહીયે, પીતા જેના રણછોડ;
 આંસુપાત કરે અતી ઘણા, સહાદુની ભાગી જોડ;
 હુતી શેઠ જોથ તમારીરે. રોતાં ઘણાં ૧૦

ગગ મરસીયો.

હાય હાયરે શેઠ થયા સ્વર્ગવાસી, શેઠ થયા સ્વર્ગવાસી;
 નાગર વણી-માં કીધી સાળાગીરે. હાય હાયરે. (૨)
 પુર્વ ભવના હજે સંનકારી, ધરી સુનના ગુભ ડીરતી ગધારી;
 થયા પેટલાદમાં પુણ્યસારે. હાય હાયરે. ૨
 સદગ્રહસ્થ જતાં ધોળે દાહારે, મીઠો રૂવે ને આંસુ પાડે;
 વાત વીરહ સોઢની કાહાડ. હાય હાયરે. ૩
 શેઠ છોટાનેલાલના તાંન, દવારકાંદાજ : ધન ધન;
 ઇંટદેવ હશે પ્રસનરે. હાય હાયરે ૪
 વણુજ પડેપારમાં જસ પાંમ, લેખી મેળવીયાં ઘણેસાં દામે;
 અતી ઊદાર કરે ધર્મ કામરે. હાય હાયરે. ૫
 મીથ્યા મત માહરો ના તાણુ, જગત દોક દહેતા બાણુ;
 જઈ મુંબાઈમાં મેળવ્યું નાણુરં. હાય હાયરે. ૬
 પ્રજા વીના જાણીને ઠાંમ, સુભ ધારી હૈયામાં હામ;
 લક્ષ્મીનારાયણનું બંધાવ્યું ધામરે. હાય હાયરે. ૭

નીત ભક્તોનુ ભજન થાય, પડે રાત્રીને લોક ભરાય;
 નર નારી હરીગુણ ગાયરે. હાય હાયરે. ૮
 વાગે નરધાં ઢોલકરે કાંસી, હેવા ભક્તો ઘણાછે હાંસી;
 મટે કાળના મુખની ફાંસારે. હાય હાયરે. ૯
 આશા શેઠની ઉરમાં ઝાઝી, થાપ્યા ગોવરધન મુખીયાળુ;
 સેવા સામગરી કરે નીત તાળુરે. હાય હાયરે. ૧૦
 વૈવટ ખુલાખીની દેખરેખ, કરે સર્વ કાર્યોનાં વીવેક;
 સદાવ્રત આપે રૂટે નેકરે. હાય હાયરે. ૧૧

શ્રી—

બંને સીના વિનય.

મારા પ્રેમવશ પાતળીયા—એ રાગ.

વીરહ શોક થયો બહુ ભારી, રૂવે શેઠની બંને નારી;
 સ્વામીનાથ ગયા ક્યાં મેલી, શ્રભ વિના કોણુછે બેલી;
 જેમ સુકાય નાગરવેલી, હેયેથી હીમન હારી. રૂવે શેઠ.
 અરે કાળ કોપ શો કીધો, સ્વામીનાથ હરી ક્યાં લીધો;
 હીરો અમુલ્ય હડતાવી દીધો, જરા દયા ન આવી હમારી.
 રૂવે શેઠ.

ગયા હોત જો વીદેશ વાટે, તો ખોળી કાઢત સીધ સાટે;
 મન માહે ગણા દિવાટે, નવ જહી શોધની બારી રૂવે શેઠ.
 બેઠક બંગલાના ઠઠ, દેખલો પુરસીયોને કબાટ;
 નેધ રહ્યાં તમારી વાટ, તસખીની રચના ભારી. રૂવે શેઠ.

હાંડી તકતા હારોહારી, જમરૂખની શોભા સારી;
જીવે વાટ તમારી ધારી, તમ વીના કોણ અધીકારી. રૂવે શેઠ.
તમે શુભભારીને હામ, નથી પ્રબલ પુત્ર અ ઠામ;
દેવસ્થાનનાં કીધાં કામ, અમર નામની કિર્તી વધારી. રૂવે શેઠ

શેઠ નારણભાઈ ગોરધનદાસનો વીલાપ.

છપા.

નારણભાઈ નીરાસ, વાત જોઈ વીપરીત ભારી;
સર્ગવાસ થયા શેઠ, રૂવે બહુ નર ને નારી.
વીરહ શોક અથોક, ઉરમાંડેચીતડુ દાજે;
રૂવે ચોધારાં નીર, આલ દુટે જેમ આજે.
વહેપાર વણજની વાત, કરે ઠાકા કોને હાવે;
ભત્રીજ તરીકે માનતા, બગાડયો દૈવે દાવે.
હારી બેઠો હાંમ, કાંમ કશુ ના સુજે;
વીરહ શોક અંગાર, ઉરથી કબુ ના બુજે.
વડીલ બંધુ મીત્ર તમે, અતી કીધો ઉદ્દાશ.
ઓચીંતા ચાલી ગયા, વૈકુંઠ કીધો વાસ.

છપો.

જેમ તજીને મીન, જળથી દુરજ થાયે;
જેમ તરછોડી વછ ધેતુ તો ચાલી જાયે.
જેમ તરછોડે માત, બાળક કયાં જઈ ઠરશે;

જેમ ન કીધું રાજ, ભરથણ વચને પળસે.
 પણ તેતો પાછા આવીયા, કોક દીન પુરે આશ;
 પણ શેઠની આશા કયાં લગી, વૈકુંઠ કીધો વાસ.
 મંનહરની દેશી.

દયાદાન દીનતા, દયાળુ ઘણા શેઠ હતા;
 નગર વણીક માંહે, નામતો વધારીયુ.
 ધર્મ કાર્ય કરવાની, ધારણાઓ જે જે હતી;
 ઇશ્વર કૃપાએ પણ, પોતા તણુ પાળીયુ.
 નવા નવાં ભાષણુ, સુણીને સાર સદા ગ્રહે;
 પછી રાખે પુરેપુરો, પ્રેમ ધરી ધ્યાનમાં.
 શ્રીમાન છતાં ન ડાળ, શ્રીમંતનુ રાખે લેશ;
 ખેસે બહુ રનેહ સાથ, દીન જન સાથમાં.
 મુંબાઈ મકાન મધે, શેઠ સદગૃહસ્થ આવે;
 સેવા મેવા મીઠાઈની, પ્રસાદી કરાવતા.
 પછી પાન સોપારી, ચહા દુધ કઢેયેલાં;
 પાત્રો માંહે ખ્યાલા ભરી, આનંદ કરાવતા.
 નાતીલા ભાઈયોની નીત ખેઠકતો ચાલુ રહે;
 હુકા તમાકુ અફીણ, કસુંબા કરાવતા.
 આડોસી પાડોસી નર નારીયોને નાતવાળી;
 વાત તો વીકારી ભાળી, માંડયા આંસુપાતમાં.
 રોતાં રહેશે સગાં વહાલાં, હાલને હેવાલ થઈ;
 કાળને અકાળે ક્યાંથી, નાખ્યા કળ્પ સોકમાં.

નાતવાળાનો વિલાપ.

સીતાજીના મહીનાનો રાગ.

અરે હાય હવ શું થાય, આ કોપ કેવો થયો;
 પુણ્યશાળી દવારકાંદાસ શેઠ હીરો હડતાઈ ગયો.
 નાગર વણીકનું હતું નાક, હુડીયે. હાલે ઘણી;
 દેશ પરદેશમા કાહાડયુ નામ, સુણી ફીરતી તમે તણી.
 આવે મળવા ઘણા સદગૃહસ્થ, તો હસ્ત જોડી નમે;
 ભલે પધાર્યા મુજ સજન, પાવન કીધાં ઘર તમે.
 જોલે મુખથી અમૃત જોલ, વીવેકી હતા ઘણા;
 માયાળુ હતા મનના ઉદાર, ગાયે ગુણ તમ તણા.
 નીત નાગર વણીક ભરાય, બેઠક તો ચાલુ રહે;
 કસુંબા પાન ચોપારી ચાહ, હુકા તમાકુ હીયે.
 હોય નાત સખ'ધી વાત, પુછે આવી આવજે;
 કુસંપને કરાવે સપ. મટે પરાતાપતે.
 સદગૃહસ્થ જાણી રાખે સરખ, વચન કે લોપે નહીં.
 આપ આજ્ઞા પ્રમાણે થાય, આ હંદ પામે તહીં.

રાસો.

તેત્રીસે તડાકો લગાયોરે ખરડીયાનો જોગ લગાયોરે.-એરાળ
 દાસ તમે નામ દીપાવ્યુ'રે, અમરનામ બીજ રોપાવ્યુ'રે;
 દેવસ્થાનકને પાઠશાળા અનક્ષેત્ર ને સદાવ્રત;
 સદગૃહસ્થી ધર્મ કાર્યમાં નીતી, એકાદસી શુભમ્રત.-દાસ.
 ધાર્મિક વણીક જાતે વડા પણ, ધન મદ નહી લેશ;
 આશ્રીતને આપે અતિ અતિ ધનને ધર્મ ધ્યાન હમેશ.-દા.
 નવ ગમે કદી કલેશ કે ટંટો, લડાઈ નહી મન લેશ;

નમૃતાથી બોલાવે સર્વને, અનંદ ઉર હમેશ.—દાસ.

મુખે ઉચરતા વાણી મધુરી, અમૃત સરખા બોલ;

ભક્ત કવી પર ભાવ ઘણેરો, ભેટવા આવે જન;

કાવ્ય કવીતાની કહર કરતા, આપ થઈ પ્રસન્ન—દાસ.

વિદ્યા વધારવા વિવેક સાગર, પુસ્તકો ઉપર પ્રેમ;

આસ્તે આપતા ઉદાર મનથી, રૂઢો રાખી નેમ.—દાસ.

ભારતભૂમીમાં ગુજર દેશ, વડોદરા છે પ્રાંત;

પેટલાદમાં નાગર વણીક, સ્વભાવના હતા શાંત.—દાસ

શેઠ દવારકાંદાસજ કહીયે, કસબા મધે ઠામ;

પવીત્ર પીતા તેમના કહીયે, છોટાલાલ શુભ નામ—દાસ.

રાગ ખનજરો.

ખાસ મીત્ર હતા તમે મારા, ઘણા ગુણ શું ગાવું તમારા;

તન વીના ક્ષણ નવ ચાલે, વીરહ શોક રૂદેમાં ચાલે;

ખંને પાત્ર ખેસી જમનારાયે—ઘણા ગુણ.

શુભ વિચાર શાંતીના ભરીયા, વચન પોતાતાણું ઘણા પળીયા;

ઠામ ઠીક વૈકુંઠ કરનારા—ઘણા ગુણ.

મુજ મીત્ર કીધો ઉદાસ, હાથે કંચારે મળવાની આશરે;

ધર્મ કાર્યોમાં ધ્યાન ધરનારા—ઘણા ગુણ

ખંને મીત્રની શુભ હતી ભેડી, દયા ન આવી ગયા તરછેડી;

ભુઠી માયા દીલાસા કરનારા.—ઘણા ગુણ.

હરી આગે કાંઈ ન ચાલે, હુકમ વિના પાન ન હાલે;

ધર્મરાજ લેખાં કરનારા—ઘણા ગુણ.

લખ્યો મટે ન વિધાત્રાનો ટાંક,

આયુષ્ય ખુટે કોઈનો નહી વાંક;

ગાલીદળએ રચી ઘટમાળા—ઘણા ગુણ.

